

¹⁴ Новий словник української мови. – Т. 1. / Укладачі: проф. В. В. Яременко, кан. філолог. наук О. М. Сліпущко. – К.: «АКОНІТ», 2001. – С. 228.

Резюме

У статті розглядаються особливості правового регулювання тривалості робочого часу працівників транспорту. Досліджуються нормативно-правові акти за видами транспорту. Встановлюються особливості правового регулювання тривалості робочого часу працівників транспорту, надається характеристика проблемних аспектів, які виникають у цьому питанні.

Ключові слова: правове регулювання, робочий час, графік змінності, тривалість робочого часу, працівники транспорту.

Резюме

В статье рассматриваются особенности правового регулирования продолжительности рабочего времени работников транспорта. Исследуются нормативно-правовые акты по видам транспорта. Устанавливаются особенности правового регулирования продолжительности рабочего времени работников транспорта, дается характеристика проблемных аспектов, которые возникают в этом вопросе.

Ключевые слова: правовое регулирование, рабочее время, график сменности, продолжительность рабочего времени, работники транспорта.

Summary

The article deals with peculiarities of control working hours of transport workers. The normative and legal acts by means of transport are researched. The peculiarities of legal control working hours of transport workers are determined, the description of issues raised in this aspect is given in the article.

Key words: legal control, working hours, working shift schedule, work duration, transport workers, duration of continuous driving.

Отримано 9.10.2012

А. М. СИЧЕВСЬКА

Алла Михайлівна Сичевська, аспірант Київського університету права НАН України

**ЗАХИСТ ПРАВ ВЛАСНИКА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
ВОЄННОГО ЧИ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ**

Питання захисту прав власника було і залишається актуальним попри значну увагу, яка приділяється йому у працях науковців. Це зумовлено поступовим формуванням правозастосовної практики, яка дає змогу виявити прогалини правового регулювання відносин власності, активною законотворчою діяльністю у цій сфері, що створює підґрунтя для наукового аналізу окремих положень нормативно-правових актів. Особливий інтерес являє собою вивчення питання захисту прав власника в умовах воєнного та надзвичайного стану, адже в таких умовах традиційні способи захисту застосовувати складніше, зважаючи на спеціальний режим, що встановлюється на певній території чи у країні в цілому. У цьому зв'язку прийняття Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» зумовлює потребу у більш глибокому дослідженні проблеми захисту прав власника, гарантованих Конституцією України.

Тією чи іншою мірою питання відносин власності, зокрема в умовах надзвичайного чи воєнного стану, розглядали своїх працях такі вчені, як М. І. Брагінський, О. В. Дзера, І. І. Каракаш, Я. М. Шевченко, О. С. Харченко та інші.

Основну увагу в науковій статті буде відведено дослідженню новел та інших положень законодавства України, що регулюють відносини власності в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Відносини правового режиму надзвичайного чи воєнного стану регулюються Конституцією України (ст. 41, п. 20–21 ст. 106), ст. 353 ЦК України та Законами України «Про правовий режим воєнного стану», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» та «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»¹. Останній закон визначає механізм передачі, примусового відчуження або вилучення майна у юридичних та фізичних осіб для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану.

Як впливає із змісту ч. 1 ст. 1 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» (далі – Закон), об'єктом вилучення або примусового відчуження може виступати лише індивідуально визначене майно. Фактично, йдеться про речі

або сукупність речей, бо саме щодо них законодавець розмежував речі, визначені індивідуальними чи родовими ознаками². Так, згідно ч. 1 ст. 184 ЦК України річ є визначеною індивідуальними ознаками, якщо вона наділена тільки їй властивими ознаками, що вирізняють її з-поміж інших однорідних речей, індивідуалізуючи її³. Речі, визначені індивідуальними ознаками, є незамінними. Отже, в контексті положень Закону йдеться про нерухомі речі, транспортні засоби та інше індивідуально визначене майно, але в жодному разі не про гроші, валютні цінності, продукти харчування та інші речі, визначені родовими ознаками.

О. С. Харченко звертала увагу на те, що згідно з п. 6 ст. 17 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» впровадження цього правового режиму передбачає реквізицію тільки ресурсів, що належать на праві власності юридичним особам. І робить висновок, що в процесі впровадження правового режиму надзвичайного стану закон не допускає реквізиції земельних ділянок, що належать на праві приватної власності фізичним особам. Відповідно до ст. 25 зазначеного Закону юридичним особам, майно яких було реквізоване, відшкодовуються збитки у встановленому законодавством порядку⁴. На даний момент у зв'язку із змінами у законодавстві вказані норми було редаговано, і п. 6 ст. 17 цього Закону передбачається «мобілізація та використання ресурсів підприємств, установ і організацій, незалежно від форми власності...», а ст. 25 передбачає, що юридичним особам, майно і ресурси яких використовувалися для відвернення або ліквідації ситуацій, що стали причиною введення надзвичайного стану, відшкодовується їх повна вартість у встановленому законом порядку. Водночас ст. 25 доповнено ч. 3, згідно з якою, якщо майно, що було примусово відчужене у юридичних і фізичних осіб, після скасування правового режиму надзвичайного стану збереглося, колишній власник або уповноважена ним особа має право вимагати повернення такого майна у судовому порядку або вимагати надання йому взамін іншого майна, якщо це можливо. Тобто, фактично законодавець передбачає можливість вилучення та викупу майна і у фізичних, і у юридичних осіб, зберігаючи додатково для юридичних осіб можливість мобілізації та використання їх ресурсів. Пункт 6 ст. 16 цього Закону передбачає можливість примусового відчуження або вилучення майна у юридичних і фізичних осіб. Однак у Законі взагалі відсутній механізм здійснення мобілізації й використання ресурсів юридичних осіб, що є недоглядом законодавця, оскільки може спричинити порушення прав юридичних осіб.

Специфічний правовий режим може виникати при одночасному впровадженні правового режиму надзвичайного стану і правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації. Такий правовий режим, окрім Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану», регулюється також Законами України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» і «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру». Особливістю цього правового режиму є те, що тільки за ним ст. 10 Закону України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» допускає застосування такого обмеження, як примусове відчуження об'єктів права приватної власності з обов'язковим наступним повним відшкодуванням їх вартості. На підставі цієї норми може застосовуватися вилучення земельних ділянок, які перебувають у приватній власності як юридичних, так і фізичних осіб⁵.

І. І. Каракаш підкреслює, що примусовому відчуженню земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності передують введення військового чи надзвичайного стану. Це відрізняє його від усіх інших підстав припинення права власності на землю і додає йому самостійного значення. Він зазначає, що примусове відчуження об'єктів права приватної власності відповідає положенням ст. 41 Основного Закону. Проте згідно зі ст. 378 ЦК України і ст. 143 ЗК України відчуження чи вилучення земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності здійснюється в судовому порядку. Тому можуть виникати певні труднощі щодо реального гарантування цього порядку припинення права власності на землю в умовах військового чи надзвичайного стану. На його думку, для примусового відчуження земель з мотивів суспільної необхідності більш властивим є їхнє тимчасове вилучення, здійснюване в адміністративному порядку⁶. У зв'язку із зазначеним ми поділяємо точку зору О. С. Харченко, яка вважає таку позицію певною мірою обгрунтованою в частині, що стосується можливих складнощів судової процедури і часу, потрібного для розгляду такого роду справ при введенні військового чи надзвичайного стану. Однак підкреслює, що така альтернатива як спрощений адміністративний порядок припинення права власності на земельну ділянку з мотивів суспільної необхідності не є виправданою з огляду на положення законодавства, зокрема, вказує на ст. 124 Конституції України, яка передбачає, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі⁷.

Як бачимо, у спеціальній літературі звертається увага на правове врегулювання примусового припинення права власності на окремі, особливо цінні об'єкти, як-то земельні ділянки та інші природні ресурси. Однак зазнала змін сама процедура примусового відчуження, що потребує більш ретельного розгляду. Так, у назві Закону⁸ та у його положеннях законодавець розмежував передання, відчуження та вилучення майна. Разом із тим у самому Законі наводяться визначення лише термінів відчуження і вилучення майна (ст. 1). Із змісту ст. 6 Закону випливає, що під передачею законодавець має на увазі перехід права власності від територіальної громади до держави, тобто цей термін стосується майна комунальної власності. У зв'язку із тим, що і при вилученні, і при відчуженні майна здійснюється його передання згідно зі встановленою законом процедурою, тобто у цих відносинах «передання» самостійного значення не має, потрібно доповнити ст. 1 Закону терміном «передання майна», щоб уникнути невизначеності у правозастосовній діяльності.

Стаття 3 Закону передбачає способи примусового відчуження або вилучення майна: відчуження з попереднім повним відшкодуванням його вартості (ч. 1), відчуження з наступним повним відшкодуванням його

вартості (ч. 2), вилучення без відшкодування вартості такого майна (ч. 3). Однак редакція статті не конкретизує положення ст. 41 Конституції України, хоч спеціальний закон і мав би це робити. Оскільки Конституція України передбачає можливість наступного повного відшкодування вартості майна, яке примусово відчужується, лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану, то для уникнення ситуації, за якої уповноважені органи необгрунтовано відмовлялись би від попереднього повного відшкодування вартості майна, що відчужується, слід було б у ч. 2 ст. 3 Закону внести доповнення, якими передбачити обов'язок суб'єкта, що приймає рішення про примусове відчуження майна, обгрунтувати у такому юридично значимому документі неможливість попереднього повного відшкодування вартості майна.

Стаття 6 Закону регулює відносини передачі та примусового відчуження комунального майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану. Слід підкреслити, що правостановлюючим документом у цьому Законі визначено акт приймання-передачі, у якому зазначаються назва місцевої ради та військового командування або органу, на який покладено здійснення заходів правового режиму надзвичайного стану; повне найменування, місцезнаходження та ідентифікаційний код юридичної особи, за якою було закріплено майно; відомості про документ, що встановлює право власності на майно (за наявності); опис майна, достатній для його ідентифікації, у тому числі для нерухомого майна – місцезнаходження, для рухомого майна (наземні, водні та повітряні транспортні засоби) – відомості про реєстраційний номер транспортного засобу, марку, модель, номер шасі, рік випуску та інші реєстраційні дані. До акта приймання-передачі додається документ, що містить висновок про вартість майна на дату його оцінки (ч. 4 ст. 6 Закону). Вимоги до акта про примусове відчуження або примусове вилучення майна приватної форми власності випливають із ст. 7 Закону. Право державної власності на майно виникає з дати підписання акта приймання-передачі (ч. 5 ст. 6, ч. 3 ст. 7 Закону). Однак це положення Закону входить у протиріччя із вимогами законодавства про державну реєстрацію прав на нерухомість, положення якого слід враховувати, адже за змістом Закону, як зазначалось, примусовому відчуженню і вилученню підлягають індивідуально визначені речі, якими можуть бути й речі нерухомі. Так, згідно з ч. 4 ст. 182 ЦК України порядок проведення державної реєстрації прав на нерухомість та підстави відмови в ній встановлюються законом. Відповідно до ч. 3 ст. 3 Закону України «Про державну реєстрацію нерухомого майна та їх обтяжень»⁹ права на нерухоме майно, які підлягають державній реєстрації відповідно до цього Закону, виникають з моменту такої реєстрації. Згідно з ч. 1 ст. 4 цього закону обов'язковій державній реєстрації підлягають речові права та обтяження на нерухоме майно, розміщене на території України, що належить фізичним та юридичним особам, державі в особі органів, уповноважених управляти державним майном, іноземцям та особам без громадянства, іноземним юридичним особам, міжнародним організаціям, іноземним державам, а також територіальним громадам в особі органів місцевого самоврядування згідно з переліком, закріпленим у цій статті. Зокрема, це право власності, право власності на нерухоме майно. Момент виникнення права власності має важливе значення для належного захисту прав учасників цивільних правовідносин, тому у законодавстві слід усунути колізію, що виникла.

Здійснений аналіз дає змогу зробити висновок, що законодавець прийняв нормативно-правовий акт, направлений на конкретизацію положень Конституції України у сфері примусового припинення права власності, що, безумовно, є очікуваним і потрібним кроком. Разом із тим існує необхідність у подальшому науковому дослідженні проблем захисту прав власника в умовах воєнного та надзвичайного стану та внесенні змін до Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» з метою усунення наявних недоліків правового регулювання та формування ефективного механізму захисту прав та інтересів учасників цих відносин.

¹ Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 06.04.2000 № 1647-III//<http://zakon1.rada.gov.ua/laws>; Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16.03.2000 № 1550-III//<http://zakon1.rada.gov.ua/laws>; Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» від 13.07.2000 № 1908-III//<http://zakon1.rada.gov.ua/laws>; Закон України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» від 08.06.2000 № 1809-III//<http://zakon1.rada.gov.ua/laws>; Закон України Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану від 17 травня 2012 року № 4765-VI//<http://zakon1.rada.gov.ua/laws>

² Закон України Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану від 17 травня 2012 року № 4765-VI//<http://zakon1.rada.gov.ua/laws>

³ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV//<http://zakon1.rada.gov.ua/laws>

⁴ Харченко О. С. Підстави припинення права власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. С. Харченко; – Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва. – К., 2007. – 206 с. – С. 109.

⁵ Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / Кол. авт.: Л. О. Бондар, А. П. Гетьман, В. Г. Гончаренко та ін.; За заг. ред. В. В. Медведчука. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 656 с. – С. 399–400.

⁶ Каракаш І. І. Право собственности на землю и право землепользования в Украине: Научно-практ. Пособие. – К.: Истина, 2004. – 216 с. – С. 178, 180–181.

⁷ Харченко О. С. Вказана праця. – С. 111.

⁸ Закон України Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану від 17 травня 2012 року № 4765-VI//<http://zakon1.rada.gov.ua/laws>

⁹ Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 01.07.2004 № 1952-IV//<http://zakon1.rada.gov.ua/laws>

Резюме

У науковій статті розглядається проблема захисту прав власника в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану. Досліджено ряд питань, зокрема, поняття, процедуру передачі, примусового відчуження або вилучення майна, способи захисту прав власника. Основну увагу приділено аналізу законодавства у цій сфері.

Ключові слова: власність, захист, воєнний стан, надзвичайний стан.

Резюме

В научной статье рассматривается проблема защиты прав собственника в условиях правового режима военного или чрезвычайного положения. Исследовано ряд вопросов, в частности, понятие, процедуру передачи, принудительного отчуждения или изъятия имущества, способы защиты прав собственника. Основное внимание уделено анализу законодательства в этой сфере.

Ключевые слова: собственность, защита, военное положение, чрезвычайное положение.

Summary

In a scientific paper the problem of protection of ownership rights in the legal regime of military or state of emergency. Investigated a number of issues, in particular, the concept, the transfer procedure of expropriation of property or rip it out, how to protect the rights of the owner. The focus is on the analysis of the law in this area.

Key words: property, protection, military situation, a state of emergency.

Отримано 24.09.2012

О. С. СНИДЕВИЧ

Олександр Станіславович Снідевич, кандидат юридичних наук, асистент кафедри Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СУТНІСТЬ ПРОЦЕДУРИ ВИЗНАННЯ ВИКОНАВЧОГО ЛИСТА ТАКИМ, ЩО НЕ ПІДЛЯГАЄ ВИКОНАННЮ

Законом України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо примусового проникнення до житла, виїмки та вилучення документів виконавчого провадження” від 15.03.2006 р. було викладено в новій редакції статтю 369 ЦПК України та запроваджено новий процесуальний інститут – визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню.

Не дивлячись на те, що з моменту запровадження цього інституту минуло вже більше шести років, він фактично ще не досліджувався науками цивільного чи виконавчого процесів. Окремі питання щодо нього містять лише науково-практичні коментарі до ст. 369 Цивільного процесуального кодексу України (автори – Я. П. Зейкан, В. І. Тертишнік, О. І. Угриновська, С. Я. Фурса та інші), що не можна вважати достатнім вивченням цього інституту. Крім того, й аналіз практики застосування судами ст. 369 ЦПК свідчить про те, що ця практика є неоднозначна та суперечлива, викликана нерозумінням судами сутності та особливостей процедури визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, її місця у системі цивільного процесу, співвідношенні з іншими процесуальними процедурами. Зазначене викликає необхідність більш істотного вивчення сутності процедури визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, її призначення.

Метою цієї статті, таким чином, є віднайдення сутності процедури визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, яка б дозволила зрозуміти призначення цього процесуального інституту, а також окреслити її особливості.

Частина 2 ст. 369 ЦПК передбачає, що суд, який видав виконавчий лист, може за заявою стягувача або боржника визнати виконавчий лист таким, що не підлягає виконанню, та стягнути на користь боржника безпідставно одержане стягувачем за виконавчим листом. Підстави для цього загалом містить ч. 4 ст. 369 ЦПК, відповідно до якої суд визнає виконавчий лист таким, що не підлягає виконанню, повністю або частково, якщо його було видано помилково або якщо обов'язок боржника відсутній повністю чи частково у зв'язку з його припиненням добровільним виконанням боржником чи іншою особою або з інших причин. Наслідком визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 49 Закону України «Про виконавче провадження» є закінчення виконавчого провадження.

На наш погляд, сутність процедури визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, багатогранна.

Визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, здійснюється вже на завершальній стадії юрисдикційної діяльності – стадії виконання судового рішення. У зв'язку з цим сутність цієї процедури, на